

Prof. PhDr. Karol Fremal, CSc.
(22. október 1943, Kremnica – 26. február 2025, Banská Bystrica)

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2025.28.01.99-105>

„Mládeži, píšte si,“... to boli slová, ktoré sa mi ako prvé vynoria v pamäti, keď sa snažím rozpomenúť sa na prvé stretnutia a vnímania Karola Fremala. Podobne ako pre mňa a pre moju generáciu vysokoškolských študentov na Fakulte humanitných vied (dnešná Filozofická fakulta) Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, profesor Fremal bol vždy spolaľivým a „akurátnym“ vysokoškolským pedagógom, jedným z najobľúbenejších. Nielen tým, akým sebaistým a presne dávkovaným spôsobom prednášal, ale najmä tým, koľko informácií nám prinášal a čo od nás pri skúške vyžadoval. Aj z toho pramenila jeho obľúbenosť. Informácie, ktoré sme od neho ako študenti dostávali, boli „tak akurát“. Ani veľa, ani málo; ani čistý pozitivizmus prepchatý množstvom (i menej podstatných) informácií, ani zbytočné „filozofovanie“ nad históriou a relativitou akéhokoľvek poznania o minulosti. Pre prvákov, ktorí sa z akejsi ťažko definovanej „prítulnosti“ a atraktívnosti histórie pre nich rozhodli študovať dejiny bez toho, aby si riadne uvedomovali, čo vlastne majú po vysokej škole robiť, tak boli prednášky profesora Fremala na Pomocných vedách historických ideálnym riešením. Obdobným spôsobom bolo „požehnaním“ pre nás študentov, keď nás učil svetový stredovek a najmä druhú svetovú vojnu. Druhá polovica 90. rokov bolo pritom, čo sa týka interpretácie dejín Slovenského štátu, občasne veľmi kontroverzná (ešte stále polarizovaná medzi apologetov ľudáckeho režimu a jeho „zaprisahaných“ odporcov). Karol Fremal sa snažil aj v tejto téme o pre neho typickú „zlatú strednú cestu“. Predstavil nám aj rozdielne hodnotenia na danú tému, občas aj svoje vlastné, ale nikdy nikoho nenútil do jeho videnia „vecí“ a s výnimkou faktografických prehreškov rešpektoval relatívnosť historickej pravdy.

Ako študenti sme nemali možnosť poznať profesora Fremala bližšie aj ako historika. To prichádzalo až v neskoršom období, keď sme sa viacerí postupne stali doktorandami na Katedre histórie, a neskôr aj profesionálnymi historikmi. Osobne som mal tú česť, že ma profesor Fremal viedol ako doktoranda. Aj keď mnou vybraná téma povojnovej politiky nebola v jeho výskumnom rádiuse, jeho organizačno-praktické rady pri tvorbe dizertačnej práce a „fungovaní“ ako doktoranda boli neoceniteľné. Hneď na začiatku sa mi ním stanovený cieľ vyprodukovania dvoch štúdií ročne zdal príliš ambiciózny a nereálny. Ale aj vďaka jeho „známostiam“ vo svete slovenských i českých historikov, a najmä fakticky familiárnemu vzťahu k Múzeu Slovenského národného povstania a jeho

establišmentu, nebol problém nájsť publikačný priestor. Ako doktorand však musím vyzdvihnúť najmä ľudský prístup pána profesora, s ktorým riešil všetky administratívno-byrokratické nástrahy štúdia. Obávam sa, že jeho apriori negatívny prístup voči úradnej byrokracii som prevzal aj ja do svojho životného hodnotového rebríčka. Niekoľko rokov doktorandského štúdia som strávil s profesorom Fremalom v spoločnej kancelárii a fakticky nenájdem situáciu, v ktorej by na mňa pôsobil bezradne, neprakticky. A to bola pritom doba, kedy jeho generácia urputne bojovala s nástupom všadeprítomnej kompjuterizácie a internetu, kedy mal profesor pred sebou dôležitý súbor či mail, stlačil nesprávne tlačidlo a „objekt“ z obrazovky zmizol (občas aj nenávratne...). Inokedy nechcel pochopiť, že každý typ tlačiarne má svoj vlastný typ náplne. A keď nasilu vnútil stroju zhltnúť jej iný rozmer, tlačiareň zázračne poslúchla a vytlačila stranu či dve, aby sa napokon predsa len vzpriečila a odmietla čokoľvek ďalej tlačiť, pokiaľ nedostane predpísanú náplň. Nespomínam si, že by sa (okrem stupňujúcej sa byrokracie, výsledkov našich hokejistov a sucha neprajúcemu rastu húb) niekedy na niečo vyslovene sťažoval, že by bol kvôli práci či inej každodennosti mrzutý a neochotný poradiť či pomôcť. Práve naopak. Asi k tomu výdatnou mierou prispievalo i to, že okrem univerzitnej práce mal aj množstvo spoločenských kontaktov a stretnutí najmä s miestnymi historikmi, s ktorými sa poznal už desaťročia. A najmä, že holdoval turistike a lyžovaniu. Nebolo stretnutia v letnom polroku, kedy by nehovoril o tom, koľko húb a lesných plodov nazbieral a ako musel od nich odháňať medveďov. A v zimnom polroku, pokiaľ bol čo i len trochu sneh na horách (a v okolí Banskej Bystrice ho dakedy bývalo vždy dosť), vzal bežky, sadol na autobus, vyviezol sa na Kordíky či Králiky a zlyžoval desiatky kilometrov cez kremnickú Skalku do Banskej Bystrice. Neslávne sa priznám, že sme sa párkrát odhodlali na bežky s ním aj my doktorandi. Bol to veľký hazard, keď sa bežkovania neznalí študenti vydali po zväžnici s ostrieľaným „horským vlkom“. Aj takto sme spoznávali profesora Fremala z druhej, neučiteľskej, ľudskej i profesionálnej stránky. Poznal sa skoro s každým, koho sme na lyžiach cestou či na chatách stretali, a dozvedeli sme sa k nášmu úžasu, že okrem témy odboja (o ktorej sme vedeli), napísal napríklad aj dejiny lyžovania v Banskej Bystrici a okolí.¹ O tom, že išlo z našej strany doslova o existenčné lyžovanie, svedčilo tempo, ktoré profesor Fremal nasadil, a ani trochu nebral ohľad na mlad, ktorá mu nestačila, a robila všetko možné aj nemožné preto, aby ho nestratila z dohľadu a nezahynula sama v horách, ktoré vôbec nepoznala.

---

¹ *Zimný sen*. Banská Bystrica 1997, 100 s.

V neskoršom období, už ako profesionálny historik začínajúci v Múzeu SNP, som vnímal Karola Fremala ako jedinečného odborníka odboja a Slovenského národného povstania (SNP). Pri nespočetných posedeniach a diskusiách som si znova overil, že (snád' s výnimkou Jozefa Jablonického či možno Jána Stanislava) by som veľmi ťažko hľadal niekoho, kto má komplexnejšie, až encyklopedické, vedomosti o odboji a SNP. Nevraviac o tom, koľko toho o týchto témach vyprodukoval, a to dokonca ešte v dobe normalizačného komunizmu, keď boli na historikov kladené výrazne menšie publikačné nároky ako dnes. Ale aj publikačná aktivita profesora Fremala už po odchode do dôchodku jasne dokazuje, že bol typom profesionála, ktorý tvoril nie iba preto, lebo ho k tomu niekto či niečo pracovno-právne nútilo, ale preto, lebo to bral ako svoju vnútornú potrebu a poslanie.²

A po dlhšom osobnom úvode dovoľte zopár životných faktografických dát i profesionálnych zhodnotení o Karolovi Fremalovi. Narodil sa 22. októbra 1943 v Kremnici do úradnícko-učiteľskej rodiny. Ako štvorročný prišiel kvôli pl'úcej chorobe o otca a vyrastal ako polosirota s mamou a dvomi sestrami. Napriek nevl'údnosti života v takto skorom veku sa svojou húževnatosťou v lone milovaných Kremnických vrchov vypracoval na úspešného študenta i športovca. Po absolvovaní základnej a strednej školy v rodnom meste vyštudoval v roku 1966 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave učiteľstvo dejepisu a ruského jazyka. Po ročnej základnej vojenskej službe (ako absolvovaný vysokoškolák) nastúpil v roku 1967 ako historik do Múzea SNP. Banská Bystrica sa tak stala jeho doživotným „hniezdišom“, kde žil, pracoval, o ktorom písal, prebrázdil skrz-naskrz okolité hory, založil si tu rodinu a vychovával deti. Mesto pod Urpínom sa stalo nedielnou súčasťou jeho osobnosti, a naopak Karol Fremal sa stal pevným prvkom jeho vedeckej historickej identity a charakteru.

A hoci v Múzeu pracoval iba prvé štyri roky svojej profesionálnej kariéry historika, možno s určitosťou povedať, že to boli práve tieto prvé elévske roky, ktoré natrvalo nasmerovali jeho vedecký i životný záujem o tému odboja a SNP. Tu sa zrodilo jeho nadšenie pre výskum vtedy ešte veľmi čerstvej témy slovenského hnutia odporu. Ved' šlo práve o roky uvoľnenia komunistickej totality a spoločenských reforiem, kedy celé Slovensko žilo zmenami liberalizujúcimi všetky sféry československého komunistického štátu. Výnimkou nebola ani história odboja. Prehodnocovanie interpretačného kánonu komunistickej historiografie 50. rokov

---

² Na jeseň 2024, iba pár mesiacov pred svojim skonom a už zasiahnutý vážnou chorobou, dokončil monografiu *Protifašistický odboj a Slovenské národné povstanie v slovenskej historiografii po roku 1989* (Múzeum SNP, 2024, 226 s.).

a hľadanie nových, dovtedy obchádzaných tém, priviedlo mladého historika Fremala k záujmu o sociálnodemokratický prúd odboja. Ten ostal jeho „srdcovkou“ po celé jeho profesionálne pôsobenie, k čomu určite prispeli aj osobné stretnutia a rozhovory s aktérmi tohto odboja, ktorého najsilnejšia báza bola vo Zvolene, resp. na strednom Slovensku.

Po krátkej iniciačnej vedeckej anabáze v Múzeu SNP nastala v profesionálnej výskumnej línii Karola Fremala päťročná prestávka, keď od roku 1970 učil na Strednej ekonomickej škole zahraničného obchodu v Banskej Bystrici. K profesionálnej dráhe historika sa vrátil až v auguste 1975, keď bol prijatý ako vedecký pracovník, resp. odborný asistent na Ústav pre regionálny výskum (ÚRV) pri Pedagogickej fakulte v Banskej Bystrici. Tu pôsobil viac ako 10 rokov. Už rok po nástupe na ÚRV obhájil na svojej vysokoškolskej alma mater v Bratislave titul PhDr. s rigoróznou prácou *Protifašistický odboj sociálnodemokratickej strany na Slovensku* a v roku 1982 získal aj titul kandidát historických vied (CSc.) – obdoba dnešného PhD. – s dizertačnou prácou *Vznik a vytvorenie jednotného protifašistického národného frontu na strednom Slovensku v rokoch 1938 – 1944*. Okrem desiatok vedeckých štúdií v zborníkoch či popularizačných článkoch v regionálnych periodikách, posudkov, editorstva či scenárov múzejných expozícií (pre Múzeum SNP, Stredoslovenské múzeum a pod.) vydal s kolegami Vojtom Korimom a Vladimírom Motoškom svoju prvú monografiu *Spoločne v boji proti fašizmu* (Martin 1984, 215 s.). Napriek tomu, že táto publikácia nutne v sebe nesie aj dobový spoločensko-interpretáčny balast, práve pasáže písané Karolom Fremalom obsahujú málo režimovej propagandy a v mnohých aspektoch, ktoré sledoval (mládežnícky odboj, československé a slovanské skupiny...), boli na danú dobu až „prevratné“.

V roku 1986 musel Karol Fremal spolu s kolegami meniť zamestnávateľa a po zrušení Ústavu pre regionálny výskum pri Pedagogickej fakulte nastúpili na Ústav marxizmu-leninizmu, ktorý vykonával vedeckopedagogický „servis“ (najmä v oblasti ideológie a dejín, hlavne histórie robotníckeho hnutia) ako pre pôvodnú Pedagogickú fakultu, tak aj pre Fakultu ekonomiky služieb a cestovného ruchu (v r. 1992 spojením týchto fakúlt vznikla Univerzita Mateja Bela). V tomto prechodnom období medzi zamestnaním na ÚRV a pádom komunistického režimu sa Karol Fremal prepracoval z odborného asistenta na docenta, keď bol roku 1988 vedeckou radou Univerzity Komenského v Bratislave – na základe vedecko-výskumnej a publikačnej činnosti – menovaný za docenta pre československé dejiny. O rok neskôr, pri 45. výročí povstania, uzrela svetlo sveta nová kolektívna monografia pod Fremalovým vedením s názvom *Vyvrcholenie národnooslobodzovacieho boja proti fašizmu na strednom Slovensku v rokoch 1944 – 1945* (Martin 1989, 344 s.).

Keď prišiel pád komunistického režimu, Karol Fremal bol už nadregionálne plne etablovaný úspešný 46-ročný historik, ktorý sa mohol pýšiť tak vedeckou hodnosťou docenta, ako aj spoločensky čistým profilom, „neušpineným“ normalizačným funkcionárstvom. V už zmenených spoločenských pomeroch pri obnovení Katedry histórie Pedagogickej fakulty, na čele s normalizačným režimom proskribovaným profesorom Júliusom Albertym, preto zohrával významnú úlohu pri vytváraní tejto katedry. Vždy publikačne a vedecky usilovný Karol Fremal vytvoril v roku 2000 svoju prvú samostatnú monografiu s názvom *Kapitoly z dejín protifašistického odboja na Slovensku v rokoch 1938 – 1945* (Banská Bystrica 2000, 174 s.), na základe ktorej mu bola o rok neskôr potvrdená habilitácia, a následne udelený titul profesora slovenských dejín. V tejto Fremalovej monografii už ide o vyzreté zmapovanie a zhodnotenie odboja a SNP bez predošlých politicko-ideologických floskúl komunistického režimu, vrátane percepcie hnutia odporu v novej historiografii po roku 1989. Fremal sa tak svojou časťou tiež zaslúžil o odlegendarizovanie komunistického odbojárskeho a povstaleckého mýtu budovaného po roku 1948 a popularizoval, naopak, prínos sociálnodemokratického odboja, resp. nekomunistického odboja ako takého. Všímal si podrobne premeny Slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945, a najmä vzťah jednotlivých skupín obyvateľstva a odboja k nemu (Česi, evanjelici...), vrátane postoja k vojne, k židovskej otázke, k obnove ČSR, k Maďarsku, k exilovému vedeniu.... Jednoducho, postihol všetky podstatnejšie otázky odboja v kontexte Slovenska v období II. svetovej vojny.

S témou odboja a SNP a odkazu, ktorý zanechali slovenskej historickej vede, veľmi úzko súvisí aj pedagogické pôsobenie Karola Fremala. Počas svojej viac ako 20-ročnej vysokoškolskej praxe školil desiatky záverečných prác³ venovaných problematike odboja a SNP, resp. riešeniu židovskej otázky v jednotlivých slovenských regiónoch, odkiaľ pochádzali jeho žiaci. Dovedol k dizertačnej skúške 11 doktorandov, z ktorých väčšina úspešne pôsobí v historickej vede, viacerí ako uznávaní celoslovenskí odborníci na rôzne historické témy 20. storočia. A spolu so mnou mnoho banskobystrických historikov, pôsobiacich nielen na Univerzite Mateja Bela či v Múzeu SNP, alebo v Stredoslovenskom múzeu, ale tiež v Historickom ústave v Bratislave či v Ústave pamäti národa vďaka práve ľudskému vedeniu a nezabudnuteľným prednáškam profesora Fremala za svoju profesionálnu orientáciu.

Až pri spätnej celoživotnej rekapitulácii vedeckej produkcie Karola Fremala si uvedomíme, že za tých 58 rokov, čo profesionálne skúmal a systematicky spracovával témy antifasistického odboja a SNP, je iba

---

³ Iba od roku 2010, t. j. v posledných troch rokoch svojej pedagogickej praxe na Katedre histórie, a neskôr v dôchodku, školil 25 bakalárskych a diplomových prác.

málo oblastí tejto problematiky, ktorých by sa vo svojich knihách, štúdiách či článkoch nedotkol, podrobne neopísal, vnímavo neanalyzoval či skúsene nezhodnotil. Už som spomínal, že najväčšou celoživotnou historickou „láskou“ Karola Fremala bola problematika sociálnodemokratického odboja. Svoju vášeň pre tento častokrát opomínaný odbojový prúd doviedol do dokonalosti, keď k 70. výročiu SNP publikoval prácu *Slovenskí sociálni demokrati 1938 – 1944* (Múzeum SNP, 2014, 200 s.), ktorou synteticky zavŕšil svoje bádanie v tejto téme. O päť rokov neskôr, pri ďalšom polookrúhlym výročí SNP, podobne syntetizoval a uzavíral svoj dovtedajší výskum o celom nekomunistickom odboji v knihe *Nekomunistický odboj na Slovensku v rokoch 1938 – 1944* (Múzeum SNP, 2021, 200 s.).

Samostatnou časťou Fremalovej produkcie je spracovanie dejín Banskej Bystrice, kde sa okrem dominantného postavenia otázky odboja a SNP objavuje aj história robotníckeho či komunistického hnutia v meste, ale aj dejín športu v meste a okolí. Sem Karol Fremal pretavil svoju lásku k bežeckému lyžovaniu a účasť na mnohých *Bielych stopách SNP* (a iných podobných vytrvalostných pretekoch v celom Československu). Mnoho menších publicistických príspevkov k dejinám mesta a jeho okolia v 20. storočí písal aj do *Bystrického Permonu*, a do príležitostných publikácií spracovával aj dejiny vysokého školstva v Banskej Bystrici. Celkovo je Karol Fremal autorom, resp. spoluautorom 12 monografií a viac ako 130 vedeckých štúdií a odborných článkov, ako aj viacerých učebníc histórie pre stredné školy a vysokoškolských skrípt⁴.

Už predošlý výpočet typickej knižnej a časopiseckej produkcie Karola Fremala vraví veľa o jeho pracovitosti a zaniatí. K tomu si však treba pridať ešte aj početné recenzie, expertízy, či tvorbu scenárov múzejných expozícií (nielen pre Múzeum SNP či Stredoslovenské Múzeum v Banskej Bystrici, ale aj pre Gemerské múzeum, Vlastivedné múzeum vo Zvolene, pre rôzne pamätné izby, a pod.). Ďalej sú to tiež scenáre rozhlasových relácií či účasť na početných besedách (najmä okolo výročí SNP), scenáre pre dokumentárne filmy o ľavicovom Zjednocovacom zjazde v SNP, resp. o Partizánskej prehliadke v Detve.

Čo teda dodať na záver k profilu a charakteru pedagóga a historika Karola Fremala? Patril k najvýznamnejším historikom odboja a SNP, v niektorých aspektoch – napr. v téme sociálnodemokratického odboja – k nenahraditeľným. O jeho jedinečnom učiteľskom a kolegiálnom charaktere a vplyve na mladú generáciu (nielen banskobystričských) historikov dostatočne vypovedá fakt, že mu k 70-tym narodeninám (2013) až

---

⁴ Spolu s profesorom Martuliakom napísal *Dejiny Slovenska v rokoch 1914 – 1945*, ktoré sa v rokoch 1996 až 2007 dočkali štyroch vydaní.

20 jeho bývalých žiakov (vtedy už 10 profesionálnych historikov) a kolegov z celého Slovenska venovalo zborník *V turbulentnom desaťročí* (Kapitoly z dejín Slovenska 1918-1948). A to sa mnohým historikom nepošťastí. Život je však vo svojom časovom behu neúprosný a bez ohľadu na to, ako nám je tá-ktorá osoba milá a blízka, raz príde čas, kedy s nami už nebude. A to sa stalo koncom februára 2025 aj s Karolom Fremalom, napriek tomu, že mu mnohí vd'acíme za svoj študentský i profesionálny rast a výsostne ľudský prístup a ťažko sa zmierujeme s predstavou, že sa s ním už nemôžeme stretnúť a porozprávať. Profesor Fremal patrí právom medzi doteraz najemblematickejšie osobnosti nielen Katedry histórie, ale aj celej fakulty i celého vysokého školstva v Banskej Bystrici.

Česť jeho pamiatke.

Marek Syrný